

SPROSSAS HUS

FOTO: EVA KYLLAND

SPROSSA VAR KALLENAVNET som folke-
munne i Lillesand satte på Else Rønnevig en gang for lenge, lenge
siden, da engasjementet hennes for bygningsvern var gryende. - Det
var *ikke* hyggelig ment. Den irriterende kjerringa i bygningsrådet, ho
derre *sprossa*, som la seg borti hva slags *vinduer* folk skulle ha!

TEKST OG FOTO: INGEBORG SØRHEIM

Kunsthistoriker, mange år i kultur- og museumssektoren. Hun eier og driver Sveinhaus gård & historisk pensjonat på Hedemarken, der hovedbygningen nylig er restaurert og tilbakeført, og åpnet i 2008. Ved siden av gjestevirksomheten og gården, arbeider hun som frilans kunsthistoriker, skriver, foreleser og underviser i faget. www.sveinhausgard.no

DE KASTET SEG OVER HENNE på gata, harmdirrende, røde i fjeset og med spytt i munnviken lekset de opp for henne; *hvem* trodde hun at hun var, og hva trodde hun at hun visste, når tredjegenerasjons snekkere og ENØK og *alle* visste, og *e' og mange mæ me' meinår'*, og i det hele tatt. Det ble litt slitsomt, og det lureste hun kunne gjøre, var å ta tyren ved hornene og okkupere kal-lenavnet, så Sprossa ble firmanavnet. Hun kan feire jubileum nå, i tretti år har hun holdt engasjementet glødende. Og hun kunne fint ha trukket seg tilbake, i en alder av åtteogseksti, som bygningsvernets Grande Dame, en storartet formidler; fire bøker har hun begått, og en femte er under arbeid, 13 egne hus og hytter har hun formet, enten bygget eller restaurert, statsstipend oppnådde hun endelig, og så *så rett* som hun fikk, da! Ja i den grad fikk hun rett, at det ble sprosser overalt. Det flommet plutselig over av falske sprosser på funkivillaer og grandiose åttitallskaer, i butikkvinduer og på solarier:

”Sol og video” var en småpussig geskjeft på åttitallet, ofte lokalisert i den type bygninger som liksom bare har bakside. Men kolossale vinduer hadde de allikevel. Med falske sprosser. Og etterpå kom nysveitseren; sjelfull og nostalgisk, som det heter på meglerspråket, med sprosser som stadig ser ut som de er støpt i pappmasjé; og antagelig er de det også.

- NEI, DET VAR JO IKKE akkurat slik jeg mente det, da. Det handlet jo ikke om spros-sene som sådan. Det handlet selvfølgelig om bygningens stil og karakter. Men akkurat da var vinduene det mest presserende, siden de ulykksalige enøk-tiltakene ble satt i verk i 1975. Det ble gitt billige husbanklån, vet du, for å vansire bygningsarven vår på det groveste. Jeg *måtte* si fra. Det var ingen andre som gjorde det. I hvert fall ikke høyt. Og slett ikke på våre kanter av landet.

VI ER PÅ TUR UT av Lillesand nå, trolig den best bevarte Sørlandsbyen, på linje med Risør. Men neeei, hun kan vel ikke ta noe av æren for det, nei. Passe beskjeden, trygg og lun, lett å snakke med, dialekten er nok *myg og go'*, men bevegelsene er raske og bestemte, hun har et merkbart håndlag med alt hun tar i. Og så har hun kledd godt på seg i høstværet, vi skal jo være ute: Med ullgen-ser og vest i god kvalitet og enkel design er hun lys og frisk og jentepen, og ser akkurat ut som ei sånn ei som er blid og grei og lettvin å ha med seg på tur. Hun hilser i alle retninger samtidig som hun holder tråden og snakker sak, ikke agiterende, hun forklarer og begrunner, men med et jevnt press; lett

insisterende, og det merkes at hun er sterk – eller heller seig, kan hende.

VI TAR AV mot Brekkestø, barndomstrak-tene hennes, og i dag selve innbegrepet av den ypperste og mest eksklusive Sørland-sidyll. Nå som autentisitet har blitt et meget knapt gode, er det som vi vet tilsvarende kostbart. Å, se der! Like inntil veien er huset Elses mor bygget. En sørlandsvariant av en folkefunkis. Jammen er det ikke byttet vin-duer på den også, gitt! Nye eiere har flyttet de karakteristiske hjørnevinduene fram på fasaden.

JA, DET VAR MOREN som bygget. Elses far kom aldri hjem etter krigen. Han døde i den tyske konsentrasjonsleiren Natzweiler. Else var tre år da han ble arrestert og husker det hele i fugleperspektiv.

- Jeg satt på armen til min mor og det var et forferdelig lurveleven. Menn i uniformer og høye, sinte stemmer. Gestapo hadde om-ringet huset. Jeg husker min far i glimt. Det var det siste vi så av ham. Mor var gravid i femte måned.

- JEG HAR NOK ARVET MYE fra min far, jeg kan være sta og utholdende, og jeg står for det jeg tror på.

Faren var medeier i Aanesland leketøysfabrikk og med i Milorg. De tok i mot våpen-slipp på fabrikk og skjulte russiske flykt-ninger. Moren solgte sin enkeary, andelen i fabrikk, og bygget seg hus. Hun dyrket opp to mål med spade og trillebår, leide ut rom til sommergjester og sydde silkebluser for å forsørge familien. Else bygget sine første hus under spisebordet og avanserte så til mosehytter i skogen; deilig myk, grønn mose som vegg til vegg teppe, bord i midten med duk og blomster. Men når hytta var ferdig var det nye prosjekter, nye hytter. Og sånn har hun holdt på.

NÅ PASSERER VI mor Stuttis hus, det var mormor. Hun ble også tidlig enke og for-sørget åtte barn. Hele slektsgården er på sju mål, det er et enkelt og beskjedent lite bruk. Det samme kan vel ikke sies om huset som Else bygget ved enden av gårdsveien, eller jo; enkelt er det nok, men neppe beskjedent. For nå var Else vel etablert med mann og fire barn. Hun hadde giftet seg med Røn-nevig mineralvannfabrikk, i alle fall en av direktørene, og dermed ble det alt som hører en direktørfrue til; romslig hus, hytter her og der, bil og båt og kommunestyrearbeid for Høyre. - Bygningsrådet, så klart. Vi rus-ler rundt eiendommen, det er en kald og klar og uendelig vakker oktoberdag. Anlegget,

Bryggerhuset på Kokkenes, ett av Else Rønnevig's rehabiliteringsprosjekter. Kokkenes, hvor hun bodde i sju år, er nå solgt.

det er flere hus, ligger med *te'an i tanga* og båten er fortøyd nesten i verandaen. Det er drypp stille i området, ingen andre å høre og se enn oss selv. Alt er lukket og låst, eierne er hjemme i villaene sine på Oslo vest. Else og mannen solgte eiendommen etter skilsmis- sen. - Her skulle jeg bli! All min dag! Men når jeg kunne flytte fra *dette*, kan jeg flytte fra alt.

HUN HAR ET POENG DER. For det første var det en familieeiendom, det var her hun hadde røttene sine, barndommen og ungdommen. For det andre hadde hun tegnet huset selv, etter mod sinn. Jeg bruker ikke mye tid på det som gir dårlig energi. Jeg går videre. Sier hun. Men hun kunne ærlig talt ha gjort det enklere for seg, da. Å skape seg sin egen arbeidsplass står det som regel respekt av, å skape den innenfor kulturområdet er beundringsverdig, og å skape den basert på *kulturminnevern* er intet mindre enn en bragd. Men hun ville lære seg bygningsvern på sin egen måte og Snøringsmoen ble hennes videreutdanning. Hun var 45 år, og barna var blitt ganske store. Villaen ble byggeplass, arbeidsplass, voksenopplæring og boplass.

STOR GJELD LÆRER NØGEN KVINNE Å BYGGE BAKEROVNER, sier et gammelt ordtak. Bake kan hun jo fra før. Men når ovnen er ferdig og brødene bakt, må de faktisk selges også. For mange nøgne kvinner er kanskje dette den største bøyggen. - Jeg er en kremmersjel, det er jeg. Men det var ikke bare morsomt å sykle rundt i Lillesand og selge brød til 90 kroner stykket i 1991: "*Halve prisen av kransekage og dobbelt så sunt!*" Jeg brukte ikke solbriller engang! Jeg tenkte rett og slett at dette er kulturarbeid, og får jeg ikke betalt i forhold til innsatsen, må jeg finne på noe annet å gjøre. Jeg solgte brød for seksti tusen kroner den sommeren! Til orientering; det er veldig mange brød. Da holder det ikke å være hendt, da skal du være sterk også. Og så var jo ikke dette vanlige brød, så klart, det var Sprossas brød; dekorert med akantus og druer, kornaks og strå, det nydeligste håndarbeid med solide røtter i norske bakstetradisjoner. For hun har vel aldri satt i gang noe uten en tungt dokumentert kulturhistorisk forankring. Dertil presentert på det mest delikate vis, en håndarbeidslærerinne verdig.

SLIK VAR DET OGSÅ med de kulturhistoriske måltidene. En solid forskningsjobb lå til grunn for de tidsriktige menyene. Hun samarbeidet med etnologen Astrid Ridder- vold og den gang den purunge og nyutdan-

nede kokken Trond Moi, for å kvalitetssikre menyene både kulturhistorisk og gastronomisk. Spisestuen på Snøringsmoen ble dekket med hundre år gammelt sølv og damask, krystall og porselen, vertinnen var pyntet i mørkeblå taft. - Jeg brukte to timer på å brette atten servietter. Det var *heilt vanvittig*. Jeg måtte jo ta meg betalt! Og hun tok seg betalt. - Gjestene holdt taler under mid- dagen og skrøt av millioninntektene sine. Det var underlig å oppleve når jeg visste at de hadde prutet på kuvertprisene mine. Men de kom tilbake. Og de sluttet å prute.

DET BLE BOK AV DET OGSÅ; *Mat og*

Hus kom i 1985. Skrivesperren etter mange års nederlag på skolebenken var for lengst brutt av leserinnlegg, artikler, pamfletter og faste spalter. Rehab-katalogen hennes hadde allerede solgt godt. Hun hadde holdt landsdekkende foredragsturneer og vandret- utstillinger, hun ledet den nasjonale Kultur- minnedagen de første tre årene. Hun satte i gang produksjon av bakerovnsdører og nor- ske historiske tapeter; Norsk Arv, heter kolleksjonen, som hun fortsatt driver og stadig supplerer. Sprossa var blitt et foretak av nasjonalt format. Nå svingte det! På Snørings- moen var bryggerhuset ferdig restaurert, og Else hadde flyttet ut dit. Her skulle hun bli!

Snøringsmoen

Snøringsmoen, inngang

All sin dag! Bryggerhuset var mer passe i størrelse for henne, og hovedbygningen brukte hun nå bare i næringsvirksomheten.

NATT TIL KRISTI HIMMELFART hører hun et smell og ser en voldsom stikkflamme slå ut av kjøkkenvinduet i hovedhuset. Kort etter er bygningen overtent. - Det er så mye som kunne vært verre. Ingen hadde kommet. Ingen hadde kommet til skade. Barna mine var i god behold. Jeg hadde ikke kreft. Det var bare et hus! I to uker strømmet sympatierklæringene inn. Det skulle holdes konsert og innsamling i byen. Så summet hun seg. - Jeg skal bygge det opp igjen, sa Sprossa: Det er tross alt et hus! - Og se her! sa hun og pirket begeistret i forkullede rester: - Dette tapetet er jo fantastisk. Det må jeg få kopiert! Da ble det stille i byen. Og det kan man jo skjønne, kanskje. Hvor mye energi og pågangsmot skal et kvinnefolk ha, egentlig?

- Det er klart jeg bare kunne tatt forsikringspengene og gått. Men med forsikringssummen og min egen kompetanse kunne Snøringsmoen bli det praktbygget det hadde vært en gang, og dessuten et skoleeksempel i gjenoppbygging og rekonstruksjon. Og denne prosessen måtte jo dokumenteres og formidles! - Dessuten skal jeg ikke undervurdere den oppdriften og energien som ligger i det å ikke la dem få rett! Du vet, de med omkvedet "la ho prøve sæ, ho gjer sæ nok snart". Jeg har fått priser og utmerkelse, stipender og offentlig anerkjennelse, men lokalt merker jeg også en dobbelthet til arbeidet mitt. Folk synes nok jeg bare har job-

bet for meg selv og mitt. Det er klart jeg har det, jeg driver jo butikk, men butikken min er jo dette engasjementet og denne kompetansen som skal ut! Jeg er misjonær, og jeg når faktisk fram.

Det har forresten både Kåre Willoch, Åse Kleveland og tidligere riksantikvar Stephan Tschudi-Madsen skrevet under på, de var av dem som anbefalte henne varmt som statsstipendiat, og de la særlig vekt på hennes gjennomslag hos menigmann. Det offentlige har jo sant å si ikke alltid vært like heldig der. - Jeg mener selv at jeg ikke har brukt pekefingeren så mye. Jeg har mer tro på eksempelets makt. Jeg har vært et så godt eksempel som jeg har kunnet klare med de ressursene jeg har hatt til rådighet, og jeg har vist det fram for så mange som mulig. Det er vel derfor folk synes jeg holder på med mitt eget.

I DAG ER DET Montessorribarnehage på Snøringsmoen. Heldige barn! For noen omgivelser: Vakre stuer med tapeter fra Norsk Arv, gedigne eikeådrete dører, marmorerte brannmurer, sjablongdekorerte gulv, lysekroner i taket og blondegardiner med fløyelskapper. Alt er like fint etter tolv års barnehagedrift, bare vanlig slitasje er kommet til.

- JEG BLE I GRUNN ferdig med Snøringsmoen. Oppgaven var løst. Jeg måtte ha et nytt prosjekt, det ble på Kokkenes, i Lille-sand det også. Det hadde alltid vært drømmen; det klassiske sørlandske skipperhuset i empire. Også dette huset ble tilbakeført til

sin opprinnelige karakter mens alt ble dokumentert og formidlet. Bakgården ble satt i stand og bryggerhuset innredet. Bakerovnen kunne hun ikke være foruten. Og så kom boka *Bakaromnen, trend og tradisjon*, med oppsamlet kunnskap gjennom 15 års dedikerte studier og praktisk utprøving.

MEN NÅ NÆRMET HUN SEG minstepensjonsalderen, og måtte ha et hus som var mindre, enklere og billigere. Da lokket den lille funkisbutikken i Sandsmyra, og med den avkreftet hun en gang for alle at det handler om nostalgiske blonder og romantikk. Og hvordan kunne forresten noen i det hele tatt tro det, men den arbeidsmengden hun har hatt! Funkishuset er snertent og praktisk, og har sin egen estetikk som selvsagt skal følges. - Jeg elsker disse hjørnevinduene, det lyset og det vidsynet de gir. Jeg har vokst opp med dette, husker du, det var slike vinduer i huset min mor bygget. Og i butikken i første etasje har hun kontor som er åpent rett som det er. En vakker og værlitt nyklassisistisk midtpost fra et vindu på en nedrast stol i Valdres ligger på pulten og venter på svar fra Kulturminnefondet. I hyllene er gamle tapetfragmenter sirlig ordnet i mapper. De skal bli collager og stilles ut i Galleri Sprossa, som åpner i mai 2009. Bunke på bunke av gamle utklipp ligger under bordet, har hun trodd at hun skulle få tid til å ordne dem som pensjonist, kanskje?

- JEG VAR VELDIG TAKKNEMLIG for de fire årene jeg fikk som statsstipendiat. Det ga meg økonomisk frihet til å arbeide med det jeg burde, og jeg fikk skrevet enda to bøker, først og fremst *Gamle Hus*, en praktisk oppslagsbok med alle de spørsmål som kommer, når folk går i gang med restaureringsarbeid. - Men jeg må si det er absurd å stoppe stipendet ved pensjonsalder. Vi statsstipendiater er jo ikke typer til å sette oss ned i gyngestolen med et pledd om knærne, akkurat. Det er jo nå det er viktig å få formidlet all vår akkumulerte kunnskap. I stedet er jeg altså blitt minstepensjonist og har 150 000 i året å leve for. Før skatt! Jeg har ordnet meg et mindre hus, en mindre bil og solgt hytta for å bli gjeldfri, men det er klart jeg må jobbe – og jeg må ta jobber som lar seg fakturere. På stipend hadde jeg kunnet nå så mange, mange flere.

MEN FLYTTINGA er det i alle fall slutt på nå. - Bakerovnen er på plass i funkishagen. - Ja, her skal jeg bli! All min dag!

Snøringsmoen, veranda